

OS MONTES VECIÑAIS EN MAN COMUN SON UNHA PEZA IMPORTANTE PARA DESENVOLVE-LO ASOCIACIONISMO, CON FINS SOCIO-ECONOMICOS, DAS COMUNIDADES RURAIS QUE CONTAN CON ESTE RECURSO

Antonio FERNÁNDEZ OCA

Servicio de Extensión Agraria. Consellería de Agricultura

Nos anos corenta a Administración repoboa e xestiona os montes veciñais baixo a forma contractual de Consorcios coa administración local que marxina ás comunidades de veciños e a xestión tradicional do monte. A lexislación do 68, recoñecendo a figura xurídica de monte veciñal e os posteriores desenvolvementos legais, retornan o dereito ó monte a unha explotación agraria que xa non usa o monte tanto, e perdera as figuras consuetudinarias e prácticas da súa xestión. Os montes veciñais son 2.616 en Galicia, e ocupa 637.678 ha., e as comunidades dende periurbanas ata de montaña, e con distintas posibilidades e condicionantes. Propóñense algúns principios relativos á actuación da Administración a prol das comunidades.

Marco legal actual

Quero empezar este artigo copiando textualmente parte do preámbulo da Lei 13/1989 que, xunto co costume, constitúen o dereito vixente propio de Galicia nesta materia.

“Os montes veciñais en man común son unha das poucas formas de propiedade de terras en común que logrou sobrevivir á organización municipal do século XIX e ó fenómeno desamortizador.

Por iso, chama a atención que unha forma de propiedade tan orixinal e tan nosa non foxe obxecto de regulamentación específica ata hai vinte anos.

A Lei 52/68, do 27 de xullo, de montes veciñais en man común, tivo sen dúbida o mérito de recoñece-la figura, pero desnaturalizouna coas limitacións e restricións que contén, así como coa inxerencia municipal. A Lei 55/80, do 11 de novembro, quixo ser, e de feito foi, máis liberalizadora, pero aínda son moitos os atrancos que limitan as súas funcións.

A presente Lei pretende darlle á necesidade dunha regulación realista dos montes veciñais en man común, propiedade peculiar e ben característica de Galicia, tantas veces posta de manifesto polos expertos, reivindicada polos campesiños e reclamada pola propia realidade económica”.

* Recibido en Decembro de 1990.

Xosé Antón Meixide na revista IRIMIA resaltaba o novo marco legal creado por esta Lei, con relación ás anteriores, e que se pode sintetizar nos seguintes aspectos:

- Permite unha maior axilidade na organización da comunidade propietaria do monte.
- Dálle a comunidade de veciños plena autonomía para a xestión e disfrute do monte.
- Contempla a xestión cautelar pola Administración nos casos de extinción da comunidade de veciños ou de que o monte non sexa xestionado de acordo cos seus recursos.
- Impulsa e promove o aproveitamento cooperativo do monte, dándolle carácter preferente nas actuacións e axudas económicas por parte da Administración agraria galega.

Ata aquí expuxemos dun xeito moi resumido, os avances lexislativos que se deron desde que por primeira vez no 1968 recoñecíase a existencia deste tipo de propiedade ó considerar montes veciñais en man común “Os que con independencia da súa orixe, das súas posibilidades productivas, do seu aproveitamento actual e da súa valoración agraria, pertencen a agrupacións veciñais na súa calidade de grupos sociais e non como entidades administrativas, e se veñan aproveitando consuetudinariamente en réxime de comunidade sen asignación de cuotas polos membros daquelas na súa condición de veciños”.

Antecedentes

Para comprender a actitude de pasividade, e mesmo de desinterese, de moitas das comunidades veciñais propietarias deste tipo de montes, coído que é necesario precisar algúns dos antecedentes do pasado inmediato desde dous aspectos: A usurpación dos mesmos por parte do Estado e os profundos cambios experimentados polas comunidades rurais tanto desde o punto de vista do sistema productivo como demográfico.

Ós poucos anos de remata-la guerra civil, polos anos corenta, o Patrimonio Forestal do Estado comeza unha repoboación forestal na nosa terra, baseada cáseque en exclusiva na plantación de piñeiros (Pinaster, Radiata e Silvestre) e escolle os montes veciñais para levala a cabo.

Faise un inventario de montes, establécense acordos coas Deputacións e preséntase-lles ós Concellos un tipo de Consorcio onde a Comunidade de Veciños, ata entóns propietaria e beneficiaria dos recursos que o monte xeraba, queda á marxe do proceso.

Os montes son xestionados pola Administración Forestal do Estado e calquera intento que fan ás comunidades para defende-lo xeito tradicional de explotación é reprimida con tódolos medios do que un Estado totalitario dispón.

Así hai un sen fin de comunidades que son reprimidas utilizando medios violentos desplegados polas “forzas de orde público”.

Moitas son sancionadas economicamente por medio de expedientes administrativos, incoados ós veciños máis loitadores, polo “Goberno Civil correspondente” e incluso outras que deciden emprender preitos contra a expropiación dos montes feita polo Estado, e aínda que tivesen a sorte de que o xulgado de 1.ª Instancia fallase ó seu favor (veciños das comunidades de Orrea e a Trapa da parroquia de Trabada, Lugo), diante do recurso

presentado polo avogado do Estado, a sentenza non se executa e o xuíz recibe unha orde do Consello de Estado na que se lle “indica” que se inhiba no proceso xa que non ten competencias sobre o tema. (Arquivos do xulgado de Mondoñedo, ano 1948).

As comunidades son obrigadas a deixar de aproveita-lo monte como viñan facendo, teñen que deixar de labrar neles o centeo ou o trigo, prescindir dos rabaños extensivos e cá-seque sempre explotados dun xeito comunitario tanto do gando caballar, bovino ou ovino.

Os montes veciñais repoboáronse sen criterios técnicos. O importante era o número de Has. que a Administración Forestal de cada provincia lograba plantar cada ano. Ós veciños quedáballes vedado “pisar” o seu monte, sendo sancionados, previa denuncia da gardería forestal. Aqueles que trataban de facer pastoreo, recoller estrume ou leña ou calquera produto eran multados.

Cando se publica en 1970 o Regulamento da lei do 68, na que as Comunidades podían acceder ós seus montes veciñais, previa calificación do Xurado Provincial, moitas delas, case todas as que tiñan o monte consorciado, tiñan perdida a idea de que os montes poideran aportarlles nada novo que non foran disgustos.

O cambio do sistema productivo de moitas explotacións agrarias familiares, ás que nos últimos anos abandoaron o réxime de produción tradicional, onde os montes veciñais xogaban un papel complementario dos seus escasos recursos territoriais, ó mesmo tempo que garantizaban o sistema de produción autóctono das mesmas, foi outro factor que xunto coa despoboación e envellecemento de certas áreas rurais, axudou a determinar a falta de interese de moitas comunidades de veciños con relación ós seus montes en man común ó ter perdido estes a súa utilidade.

Dimensión e ubicación dos montes veciñais en man común

En Galicia os montes veciñais en man común ocupan unha superficie de máis de 800.000 Has. e están clasificados como tales 2.616 con unha superficie de 637.677 Has. (estes datos corresponden ó ano 1987).

A súa distribución provincial, e nos casos de Lugo e Ourense a organización das comunidades refléxanse no cadro seguinte:

	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	TOTAL
MONTE VECIÑAIS					
CLASIFICACION EN MAN COMUN	168	850	1.008	540	2.616
SUPERFICIE EN HAS.	32.250	200.000	275.317	125.110	637.678
CON CONVENIO CA ADMON.		300	312		
CON ESTATUTOS EN XUNTA RECTORA					
DA COMUNIDADE CONSTITUIDA		390	365		

Como se vé aínda son menos da metade, tomando como referencia Lugo e Ourense, as comunidades que se teñen organizado para tratar de explotalos recursos que os montes ofrecen.

As zonas da montaña luguesa, é dicir, os Concellos da franxa oriental son os que dispoñen de maior extensión, a título de exemplo citaremos os catro que posúen a meirande: Quiroga, 18.840 Has.; Folgoso, 11.082 Ha.; Cervantes, 9.517 Has., ke Navia de suarna, 15.028 Has. Cómpre suliñar que hai Concellos na chaira luguesa como Guitiriz e Friol que dispoñen de 8.594 e 9.542 Has. respectivamente.

Para facernos unha idea da súa diseminación por toda Galicia, con excepción da Coruña onde teñen menos importancia, diremos que os concellos do resto das provincias que contan con Montes Veciñais en Mans Comúns son: en Lugo todos menos catro, en Ourense, 36 e en Pontevedra 50.

Con relación ó seu aproveitamento forestal, dicía na revista Actualidad Forestal de Galicia o Inxeñeiro de Montes da Asociación Forestal de Galicia D. Francisco Dans: “Actualmente, ademais doutros productos agrícolas, extraense destes montes de 700.000 m³ de madeira por ano. A capacidade de produción –aprox. 2,5 m³/Ha/ano– é bastante máis baixa ca dos montes particulares, o cal é lóxico se consideramos as calidades dun e doutro colectivo.

Os montes veciñais, que con tamaño medio aproximase ás 200 has., poden chegar a ser unidades de explotación cun gran futuro agrario nas que é posible desenvolver unha produción forestal debidamente planificada. Sen embargo, as comunidades veciñais responsables da súa xestión encontrase con numerosos problemas, normalmente alleos ó monte, que dificultan o aproveitamento racional dos seus recursos.

Nalgunhas ocasións, debido á pouca claridade do trazado dos seus límites, estes montes vense sometidos a presións urbanas ou a intereses especulativos onde a defensa absorbe gran parte da actividade das xuntas veciñais. Noutras, é a falta de preparación dos seus cadros directivos ou ausencia dun asesoramento técnico eficaz as que motivan unha falta de organización nas explotacións e en consecuencia a existencia de grandes superficies ociosas ou infrautilizadas. Noutras moitas a incidencia dos incendios forestais provocou, ó igual que nos montes particulares, un desinterese pola produción forestal”.

Nos últimos 6 anos púxose en funcionamento o programa da Consellería de Agricultura, “establecemento de pastos fóra de cuberta” sendo ata agora unhas 130 as comunidades que se acolleron a él, afectando a unha superficie de 11.000 Has. Este programa experimentou un forte desenvolvemento na provincia de Lugo, e un dos técnicos responsable do mesmo, D. Eloi Villada manifestaba recentemente nunha conferencia na facultade de Ciencias Económicas de Santiago que os atrancos técnicos eran facilmente superables, sendo a organización da Comunidade a peza clave para o éxito do programa.

ALGUNHAS PROPOSTAS PARA O FUTURO INMEDIATO

Ainda que pareza unha perogrullada, é necesario ser conscientes de que detrás de cada monte veciñal en máns común atopase unha comunidade de veciños, con un sistema de produción, de relación e de formación intelectual determinado. Os intereses destas comunidades con relación ó seu monte veciñal son moi diversos, non só polo dito, senón tamén pola súa ubicación xeográfica, xa que hai comunidades peri-urbanas, coma o caso de Valladares en Vigo, ou de alta montaña coma a de Sabuguido en Vilaríño de Couso na Serra da Queixa.

En cada caso, hai que descubri-los intereses da comunidade veciñal, para que sexa posible a creación duradeira de riqueza (incendios), nestas enormes superficies de terra, nun país de minifundistas agrarios; que para máis paradoxa, conta ca porcentaxe máis alta de terra ociosa da C.E.E.

O problema é de envergadura, e diante do panorama antes esbozado, parece necesario que a Administración Galega teña que axudar ás comunidades con montes veciñais a que se organicen, porque de non ser así malamente poderán levar a cabo o que a lei de M.M. V.V. en Mán Común dí no seu artigo 16:

“1.—A Comunidade de veciños propietaria redactará e aprobará os Estatutos, que, sendo a norma reguladora do seu funcionamento; deberán recolle-los usos e costumes polos que se viña rexendo a Comunidade e as previsións desta Lei e conterán como mínimo os seguintes extremos:

- a) Atribución da condición de comuneiro conforme ó disposto no artigo 3.1 desta Lei.
- b) A representación por casa e a delegación entre comuneiros.
- c) As condicións de admisión de novos comuneiros.
- d) A maneira de exercita-los dereitos derivados da condición de comuneiros.
- e) Obrigas dos comuneiros en canto a custodia, defensa e conservación do monte.
- f) Os órganos ós que se lles encomenda o goberno e a administración, modo de nomealos, substituílos, e funcións que lles corresponden.
- g) Porcentaxe de reserva en rendementos económicos para investimentos en melloras e protección do monte, de acordo co artigo 23 da presente Lei.
- h) Criterios ós que se deban axeita-los diversos aproveitamentos do monte.

2.— Os Estatutos e as súas modificacións empezarán a surtir efecto ó día seguinte da súa aprobación, e remitirase unha copia, para efectos de coñecemento, ó Rexistro Xeral de Montes Veciñais en Mán Común”.

A Administración Galega debe financia-los proxectos de explotación do monte, ou no caso de ter establecido convenio coa comunidade, poñe-la en marcha baixo criterios que garanticen:

- a) Que os pláns de transformación do monte coincidan cos intereses da comunidade.
- b) Que os plans de explotación, non deteriorenen o medio ambiente nin degraden a fertilidade do solo.

- c) Que contemplan as distintas funcións que estas terras poden desempeñar, senón en tódolos casos, si na maioría deles:
- Función Productiva (forestal, agrícola-gandeira, cine, xética, micolóxica, etc.).
 - Función Social (areas recreativa, turística, formativa, de coñecemento da natureza, etc.).

Para levar a cabo estas propostas será necesario contar con equipos interprofesionais dependentes da Xunta de Galicia que teñan como obxectivo principal o desenvolvemento integral das comunidades que contan con estes recursos territoriais infra-utilizados. Para logralo deberán establecer con elas (con cada unha) un programa de realizacións, que se irá materializando no tempo, e que deberá desenvolverse a medida que se acaden os seguintes obxectivos operacionais:

- Coñecemento da situación e vocación productiva do monte tanto actual como potencial.
- Establecemento dun plan de transformación, que contemplando a súa integridade territorial, permita a creación de riqueza baixo os criterios antes citados.
- Realización dun programa de capacitación profesional permanente e multidisciplinar dirixido á comunidade de veciños, para que esta poida levar a bo fin o proxecto establecido.

Este último obxectivo é necesario facelo realidade, para conquistar arraigar en cada comunidade unha “nova cultura”, que lles permita aplica-las técnicas modernas nos diversos campos que o proxecto requira: silvicultura, gandeiría, conservación do medio natural, explotación dos recursos cinexéticos, turísticos, artesanais, etc.

Se esto se fai así ou dun xeito parecido, os montes veciñais cumprirán un papel dinamizador e xenerador de rendas, para a poboación rural que ben necesitada está delas.

SUMMARY During the forties the Administration replanted and managed the parrochial mountains under the contractual form of the Consortiums with the local administration which marginised the communities and the traditional management of the mountain. The legislation of '68, recognizing the jurisdistic figure of the parrochial mountain and the latest legal developments return the right to the mountain to an agrarian exploitation, which now does not use customary forms and the practices of their management. There are 2,616 parrochial mountains in Galicia and they cover 637,678 hectares, and the communities, from the suburbs to the mountains, with different possibilities and conditions. some relative principles are proposed in favour of the communities.